Anne-Marie Mai & Erik Skyum-Nielsen

# EN LEVENDE TRADITION

## Yngre forfatteres livtag med den danske sangskat i den nye udgave af *Højskolesangbogen*

En af 2020s danske bestsellere blev *Højskolesangbogen*, der udkom i en ny udgave i november måned. Allerede i foråret 2020, da Danmark lukkede ned på grund af covid-19, voksede *Højskolesangbogen*s popularitet. Den gamle attende udgave af sangbogen sneg sig dengang for første gang ind på boghandlerkæden Arnold Buscks bestsellerliste (Polack 2020). Interessen for fællessang voksede yderligere under nedlukningen, og det så ud til, at man oplevede *sammenhold på afstand*, som anbefalingen fra myndighederne lød, når folk sang fra deres altaner og sendte hjemmevideoer til programmet "Fællessang hver for sig" på Danmarks Radio, der blev forårets store seermagnet (Polack 2020 b). Sideløbende hermed afsluttedes arbejdet med en ny, kraftigt revideret udgave af sangbogen, som dermed kunne udsendes på det fra et publicistisk synspunkt allermest gunstige tidspunkt. Fem dage efter udgivelsen var der da også afsat 75.000 eksemplarer af *Højskolesangbogen*, en absolut rekord i sangbogens lange historie (Ritzau 2020).

Tilgangen til *Højskolesangbogen* vil i det følgende være dels udgivelseshistorisk, dels litteraturhistorisk og tekstanalytisk. Men inden man som her gør den til genstand for et fagligt studium, bør man måske lade den nye, nittende udgave ligge et øjeblik og, før man åbner den, genkalde sig stunder, hvor værkets forgængere har medvirket til at frembringe samvær og nærvær, har fremkaldt en følelse og stemthed. Den konkrete ramme vil selvfølgelig være forskellig fra person til person; men her kommer nogle repræsentative situationer og emotioner: Livslysten appetit på den kommende dag under morgensamlingen på en folkehøjskole. Nysgerrig, lydhør forventning hos de hundrede deltagere ved en foredragsforenings månedlige møde. Sorgen under et gravøl, hvor fællessangen trods anledningens alvor, eller netop på grund af denne, forenede pårørende og venner, mens afmagten langsomt afløstes af mulig taknemmelighed. *Højskolesangbogen*s holdbarhed gennem dens lange historie hænger snævert sammen med dens traditionelt ret inklusive karakter og dermed dens evne til at levere adækvate svar på mange forskellige brugssituationer.

*Højskolesangbogen* er, hvad man kan kalde situationsåben, dvs. at den er en samling af sange, der kan anvendes i vidt forskellige situationer, og som ikke er underlagt afgrænsede formål eller indholdskrav, bortset fra selve sangbarheden. Sangene er ikke bundet til bestemte rituelle eller teologiske situationer som salmerne i *Den Danske Salmebog* (seneste udgave 2003), der skal passe ind i Folkekirkens trospraksis og i øvrigt holde sig inden for rammerne af luthersk teologi. Sangene i *Højskolesangbogen* er ordnet i tematiske afsnit; men den er en brugsbog, hvor sangene først og fremmest er underlagt krav om kvalitet og anvendelighed. Derfor bliver det påfaldende, at sangene danner, hvad den amerikanske litteraturprofessor Rita Felski vil kalde et åbent netværk, hvor tekster taler med hinanden, modsiger hinandens budskaber og billedsprog og vinder gyldighed og brugbarhed igennem deres forskellighed og mulighed for at forbinde sig med hinanden og med publikum (Felski 2015, 182). Det er bevægelige tekster, der springer ud af de litteraturhistoriske rubriceringer, litteraturforskning og formidling normalt arbejder med, og kommer hinanden i møde på tværs af tider og sammenhænge.

Derfor vil det i den nye udgave næppe vise sig vanskeligt for nogen at finde den rette sang til en given lejlighed. Mange undergenrer er her ført sammen: ikke kun salmer og åndelige sange som B. S. Ingemanns klassiker "Tit er jeg glad", men også folkeviser, historiske sange, fædrelandssange, årstidssange og kærlighedskvad samt digte på andre sprog, herunder både norsk, svensk, grønlandsk, færøsk, islandsk, engelsk og tysk. Afslutningsvis søges brugerne hjulpet på vej til det rette sangvalg via et præcist tematisk register, der strækker sig fra morgen til aften og undervejs passerer gennem Tro, Liv, Sprog og Ånd, Frihed og Fællesskab, Året, Danmark og Norden, Kærlighed og Historie.

Den nye udgave afløser attende udgave fra 2006, og den tæller i alt 601 sange. Heraf er 151 sange nye, ikke nødvendigvis nyskrevne sange, men sange, som udvalget bag udgaven har valgt at tage med. 122 sange fra den tidligere udgave af sangbogen er samtidig udeladt.

## Traditionen er bevaret og fornyet

Set ud fra et litteraturhistorisk perspektiv er *Højskolesangbogen* ikke alene interessant for sin egen udgivelseshistorie og de mange diskussioner, den har fremkaldt gennem tiden. Den er også interessant som et oplæg til en litteraturhistorie, der har blik for de muligheder, der opstår, når tekster bringes sammen på tværs af kendte litteraturhistoriske rubriceringer i en materiel form, der lægger op til, at læseren blader frem og tilbage. *Høj-*

*skolesangbogen* viser, at litteraturhistorien ikke behøver være et kassesystem, hvor tekster holdes adskilte i en pæn, ofte kronologisk orden. Litteraturhistorien kan nemlig også, som ovenfor antydet i forbindelse med Rita Felski, fremme en produktiv indsigt i teksters mulighed for mobilitet, uventede forbindelser og tilblivelse af nye relationer (Felski, 2011, 590). Det ser man eksempelvis, når man slår op i den nye udgave under afsnittene "Sent forår" og "Pinse" og umiddelbart får øje på, hvordan forårets "nu" bruges i sange af Lisbeth Smedegaard Andersen (nr. 318), Holger Drachmann (nr. 320), Alberte Winding (nr. 321) og Grundtvig (nr. 323). For litteraturhistoriestuderende er der her stof til perspektivering af forårets "nu", som det er blevet oplevet og poetisk fastholdt i forskellige perioder. Man kan blade frem og tilbage mellem Smedegaards hverdagsreligiøse pinse-nu, Drachmanns arkaiserende sjæle-nu, Windings kærligheds-nu og Grundtvigs levende himmel-nu. Det syngende publikum får en erfaring af, at tekster kan forbinde sig på tværs af tid og forventninger. Når man har sunget Alberte Winding, gør *Højskolesangbogen*s materielle format det nemt at bladre mellem de tynde sider og variere forårsstemningen med de sange, der omkranser "Nu kommer fuglene igen".

Opmærksomheden i forbindelse med den nittende udgave samlede sig især om det nytilkomne stof, bl.a. det i nogles øjne overraskende og kontroversielle indvalg af Isam B's "Ramadan i København" (2019). Det faldt flere for brystet, at en sang om den islamiske fastetid, ramadan, skulle optages i sangbogen. Dansk Folkepartis næstformand, Morten Messerschmidt, udtalte således: "Jeg synes […] det er forunderligt, at sangen skal med i det, som for mange er det mest danske af det danske nemlig *Højskolesangbogen* […] det kan ikke være andet end et forsøg på at lefle for de folk, som gerne vil have, at islam breder sig" (Ritzau 2020b). Den konservative byrådspolitiker Mike Straarup roste derimod valget af "Ramadan i København" og så det som et udtryk for en forståelse af de principper for tolerance og rummelighed, som højskolen og det danske demokrati bygger på. Han fremhævede, at hvis sangbogen skal forblive relevant og ikke ende som en antikvarisk genstand, må den fornyes, også med sange som "Ramadan i København" (Straarup 2020).

Der blev fra nogle sider ymtet utilfredshed med fravalget af bandet Shu-Bi-Duas muntert "friske" sang "Danmark", hvis 1970´er-ironi om, at de varme lande er "noget lort", sangbogsudvalget fandt for tidsbundet. Sangen havde ifølge udvalgets formand, fhv. forstander ved Testrup Højskole, Jørgen Carlsen, haft sin tid, og der var derudover behov for, at nye sange kom ind.

Til gengæld havde man bibeholdt en sang, der havde vakt stor debat i 2018, nemlig Kai Hoffmanns tekst fra 1924 med melodi af Carl Nielsen,

”Den danske sang” (kendt som ”Den danske sang er en ung, blond pige”, nr. 179). En ansat på Copenhagen Business School havde i forbindelse med skolens morgensang klaget over valget af sangen, som hun følte sig krænket og ekskluderet af, da hun var af anden etnisk baggrund end dansk (Winter 2018).

*Højskolesangbogen*s mere end 100 år lange historie har været præget af både ballade, tradition og fornyelse. Det er faktisk muligt at gå helt tilbage til *Sangbog for den danske folkehøjskole* (1888) samt ikke mindst til succesen over dem alle, trettende udgave fra 1939, som var gældende under Danmarks besættelse fra 1940-1945 og i årene lige efter, og konstatere noget så centralt som identitet og kontinuitet, men også evne til at overraske og anspore til debat.

Sangbogen hviler fortsat på disse tre piller: Livsoplysning, Poesi og Sangbart fællesskab. Stærke tekster løftes af stærke, indimellem også nye melodier, og ingen klikes eller interessegruppes smag har fået lov at fjerne danskernes fornemmelse af som befolkning at råde over en skat i form af et helt opslagsværk over følelser, forståelsesformer og fortællinger, der er fælles eller gennem fællessangen kan blive det.

Men *Højskolesangbogen*s indhold og udformning er blevet debatteret med megen ildhu igennem hele dens historie. Sangbogen udgives af Folkehøjskolernes Forening på forlaget Højskolerne, og den har sit historiske ophav i en skik på 1800-tallets første højskoler med at synge en sang eller salme i forbindelse med foredrag. Salmedigteren, præsten og folkeoplyseren N.F.S. Grundtvigs berømte ”Mands Minde-foredrag” i 1838, hvor tilhørerne begyndte at medbringe sange til foredraget, skabte en praksis, hvor folkeoplysning og fællessang blev knyttet sammen.

Grundtvig selv fremhævede fællessangens dannelsespotentiale, da han på Kongens opfordring fremlagde sine planer for en folkelig højskole i Sorø, ”Om Indretningen af Sorø Academi til en Folkelig Høiskole” (udarbejdet 1843, offentliggjort 1889). Her beskrev Grundtvig, hvordan der måtte ansættes lærere med forskellige kompetencer, således en historiker, en lærer i dansk litteratur osv. Han mente specielt, at det var helt afgørende, at der blev hyret lærere, som kunne praktisere fællessangen:

> Een i det mindste maatte der ogsaa være, som kiendte og elskede Folkesangen baade i sin ældre og nyere Skikkelse, og som enten selv kunde være Forsanger, eller havde dog en fast Medhjelper, som kunde være det, thi skiøndt man ligesaalidt maa lægge an paa at danne hele Ungdommen til Konst-Sangere, som til Lærde, saa er dog Folkesangen, naturlig benyttet, fra Arildstid det frugtbareste Dannelses-Middel, og maa spille en Hovedrolle hvor Ungdommen skal være og lære med Lyst, og er især hos os

> baade saa rig og almindelig afholdt, at den, fremmet med Liv, vilde, som i Grækenland, bringe Stenene til at dandse i Takt (Grundtvig 1889, 279).

Ikke uden indforståethed refereres her til det antikke sagn om Orfeus, som med sin sang og musik kunne tæmme vilde dyr, lokke træer og klipper til at danse, og ændre flodernes løb. Jo, man ser de dansende sten for sig! Og Grundtvig formulerede flere gange tanken om fællessangens særlige betydning. Han foretrak, at eleverne kunne sangene udenad, så man undgik den mulighed, at de skulle ende som, hvad han med foragt kaldte "bogorm". Man fik imidlertid snart lokalt udarbejdet sangbøger, der kunne bruges i hverdagen på skolerne. Vi kender således både en Askovsangbog med historiske sange (1872), en Testrupsangbog med nordiske fædrelandssange og folkesange (1873), en Vallekildesangbog med sange for den kristelige folke-skole (1874). 1888 udkom den såkaldte Mellerupbog, der var et forsøg på at udarbejde en landsdækkende sangbog. Selv om denne ikke vakte udelt begejstring, blev det dog udgiverne af denne sangbog, som Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler, der blev stiftet i 1891, tog kontakt med for at få skabt en fælles sangbog. Man opfordrede i den forbindelse højskolelærerne til at indsende forslag til sange, der burde slettes, og sange, der burde optages. Den første udgave var sammensat af sange fra de allerede nævnte lokale sangbøger: Askovsangbogen leverede 100 sange til den nye sangbog, Vallekildesangbogen 112 sange og Testrupsangbogen 161, mens 133 af de i alt 506 sange kom fra andre kilder (Bak 1977, 71). Men da tredje udgave blev forberedt i 1898, krævede Vallekilde flere sange med fra *sin* sangbog for at indføre den på skolen. Man fremhævede, at man kunne blive en god kunde for udgivelsen, og på listerne over sange, der skulle medtages, endte Vallekilde også som en betragtelig leverandør (Bak 1977,75).

Antallet af nye udgaver blev i sangbogens etableringsfase bemærkelsesværdigt højt. Første udgave kom i 1894, anden allerede i 1896, tredje som ovenfor antydet kort efter, nemlig i 1899, og fjerde så tidligt som i 1902. Hele 15 udgaver blev det til over en periode på 70 år. Det seneste halve århundrede har mellemrummet ligget på mellem 15 og 20 år, med sekstende udgave i 1974, syttende i 1989 og attende i 2006. *Højskolesangbogen* er af nogle blevet kaldt alle danske sangbøgers moder, og i en kronik omkring udsendelsen af nittende udgave indrømmede sangbogsudvalgets formand da også, at værket alle dage, set fra højskolernes pengekasses side, havde været "en høne, der lægger guldæg" (Carlsen 2020).

## Altid til debat

Nye udgaver af *Højskolesangbogen*, der i perioden fra 1913 til 2006 bar navnet *Folkehøjskolens Sangbog*, blev som regel fulgt af debat. Særlig heftig var den i 1926, hvor man lod 62 sange udgå og 132 komme til, arrangerede om på indholdet samt slettede vers i de enkelte sange. Redaktionen rettede glad og gerne i sange, der handlede om konflikten mellem Danmark og Preussen. Man ville undgå alt for krigeriske vers og ønskede at fremme den nye fred og forståelse mellem folkeslag efter afslutningen med Genforeningen. Derfor strøg man vers om våbenfærd i "Der hvor vi stred og sang" og om hævn i "Er skolen for andre end pilt og pog", der begge var digtet af Chr. Hostrup. Af den sidstnævnte sang, skrevet til indvielsen af Freerslev Højskole i 1867, udgik følgende vers:

> Vi bygger en rede for Danmarks håb,
> det lille æg, vi har frelst af striden,
> hvor trygt det kan hvile trods fjendens råb
> og ruges ud gennem vintertiden,
> til skallen rævner,
> og han, som ævner
> skal blive vores og Slesvigs hævner,
> får næb og klø'r
> (Hostrup 1872, 322).

Sangene tilhørte den gruppe af sange, som de preussiske myndigheder havde forbudt det danske mindretal at afsynge, mens hele Slesvig-Holsten stadig var en del af Preussen (Dam-Jensen 2020). Kritikere krævede imidlertid, at man kasserede denne udgave af *Højskolesangbogen* og gav kommende generationer muligheder for at opleve, hvad slægten fra 1864 havde følt. Foreningens bestyrelse så sig i konsekvens heraf nødsaget til at udgive et mindre tillæg til den nye udgave af sangbogen for at tilfredsstille alle skoler (Bak 1977, 87).

I forbindelse med fejringen af 100 året for Genforeningen skabte forfatteren og musikeren Sigurd Barrett på Grænseforeningens opfordring en ny version af de dansksindede sønderjyders gamle kampsang, Johan Ottosens "Det haver så nyligen regnet" fra 1890. Den nye version, "Det har været et vildt og voldsomt regnvejr", gik uden om de allegoriske vers i strofe 1 om preusserne som frø af ugræs, der "er føget over hegnet, åg på nakke og lås for vor mund", i stedet skrev Barrett: "Frygt for andre har hersket på vor egn her, fremmedhad sprængte tillids bånd itu". Reaktionen herpå havde visse lighedstræk med 1926-kontroversen, og gendigtningen

blev af nogle karakteriseret som utidig censur (Henriksen 2020). Den oprindelige version af sangen er dog stadig med i nittende udgave, mens Barretts udgave blev offentliggjort for sent til at komme i betragtning. Barrett er dog repræsenteret med en nyskreven sang, "Man må trække en grænse" (2016), der handler både om 1920-afstemningen og om respekten for mindretallene på begge sider af grænsen.

Der var også stor opstandelse omkring den sønderjyske kampsang i 2006, da mange fejlagtigt troede, at den var udeladt. Det var den ikke; det var folkevisen med samme titel, der var udgået, så gemytterne blev hurtigt dæmpet.

Yderligere en nyskreven genforeningssang er medtaget i nittende udgave. Pia Juul vandt den konkurrence, Grænseforeningen havde udskrevet, med "Hver dag en ny dag" (nr. 558), der er som en fin variation over en metaforik om at åbne og lukke grænser og forme historien. "Den du har savnet kommer tilbage og kysser dig blidt", lyder det med en reference til Henrik Pontoppidans genforeningssang, "Det lyder som et eventyr" (532a og 532b), hvor Sønderjylland ses som en røvet datter, der er kommet frelst tilbage. Til slut samler Juul metaforikken: "Sæt din grænse, men hold døren åben./ Du kan åbne, du kan lukke,/ du kan hugge håbet/ ind i en sten".

En debat om sangbogens udformning flammede op igen i forbindelse med trettende udgave fra 1939, som blandt andet på grund af Anden Verdenskrig ikke blev fornyet før i 1951. Man var uenige om grupperingerne af sange, især hvorvidt salmer skulle placeres i et særskilt afsnit. Dernæst var der voldsom diskussion om en enkelt sang: B.S. Ingemanns "Dagen går med raske fjed" som et af udvalgsmedlemmerne, grundtvigianeren Ejnar Skovrup, af teologiske grunde var meget kritisk overfor. Salmer og åndelige sange fik et fyldigt særskilt afsnit. Ingemanns aftensang overlevede, og den er stadigvæk med i nittende udgave af *Højskolesangbogen*. Trettende udgave fik en stor udbredelse og blev trykt i over 330.000 eksemplarer. Det lykkedes gennem forskellige praktiske arrangementer at forsyne de sangglade danskere, der deltog i de populære Alsangsstævner med bogen, selv om papirmanglen på grund af krigen var udtalt, og der var indført begrænsninger i trykkeriers papirforbrug.

En vigtig fornyelse kom til, da man i femtende udgave fra 1964 besluttede sig for at medtage sange på tysk, engelsk og fransk. Den nye nittende udgave tæller mange titler på engelsk og tysk (hvorimod fransk røg ud allerede i 1979, da man strøg første strofe af "Marseillaisen"); man kan derfor synge med på både Bob Dylans klassiker "Blowin' in the Wind" (1962) og Tim Christensens tv-serie-kendingssang, "Right Next to the Right One" (2002). Der er desuden et pænt udvalg af sange fra alle de nordiske lande fortrinsvis på originalsprogene og for grønlandsk, færøsk og islandsk

også på dansk og for finsk på svensk eller dansk. Nittende udgave har desuden tilføjet et mini-afsnit "Norden" med den dansk-norske forfatter Kim Leines og den færøske komponist Sunleif Rasmussens "Nordisk Hymne" (nr. 417, 2016), skabt efter idé fra de to komponister og arrangører Arta Ghavani og Amir Ghomi, danske med iranske rødder, som foreslog at skabe en nordisk hymne under forberedelserne af festivalen Nordic Urban Challenge 2013. Hymnen blev uropført i 2016. I nittende udgaves repræsentation af det nordiske med grønlandske, færøske, islandske, norske, svenske, ålandssange og finske sange kan man lægge mærke til, at antallet er vokset fra 64 sange til 78 sange, inklusiv den nordiske hymne. Især er der flere nye norske og finske titler, hvilket er fremkommet ved, at man dels har registreret flere sange fra attende udgave i disse afsnit, dels har registreret sange under flere navne, dels har optaget nye sange, eksempelvis "Finlandia" (nr. 443, 1940) og den norske "Vår beste dag" (nr. 151, 2003). Nittende udgaves registreringsprincipper for sange på andre sprog, som delvis er overtaget fra attende udgave, tydeliggør de forskellige landes selvstændige kulturbetydning, men viser også en samhørighed i og med, at eksempelvis kærlighedssange på forskellige sprog står midt mellem hinanden. Man aner en kulturpolitisk pointe.

## Tre nye lyriske stemmer

Forud for udvalgsarbejdet omkring *Højskolesangbogen*s nittende udgave var der af højskolernes forening formuleret et kommissorium. Heri var nogle af de væsentligste punkter følgende fire: a) et ønske om balance mellem tradition og fornyelse; b) et krav eller en bøn om nye melodier til at "revitalisere" eksisterende sange; c) en fordring om øget repræsentation af kvinder blandt forfattere og komponister, samt d) en henstilling om opmærksomhed i sangvalget over for globaliseringen samt over for andre kulturer, der er kommet til Danmark (Carlsen 2020).

Ønskerne a og c ses opfyldt, hvis man retter blikket specielt mod sange skabt af nyere landskendte musikere med karrierer inden for rocken eller poppen. Her finder man hele otte numre af Kim Larsen, som allerede fra syttende udgave i 1989 var inde med to sange og i 2006 nåede op på fire, men også nyklassikere, som for længst har gået deres sejrsgang ved koncerter og festivaler, som "Når jeg bliver gammel" af Peter A.G. Nielsen, (Gnags 1989) og Steffen Brandts "Kys det nu, det satans liv" (TV-2 1988). Kvinderne er i denne populære genre repræsenteret ved Anne Dorte Michelsen samt ikke mindst Anne Linnet med dels "En forårsdag" (1970),

dels kærlighedshymnen ”Smuk og dejlig” (1976), som karakteristisk nok ikke sætter køn på det elskede ”du”, som hyldes.

Endnu mere markant ses i nittende udgave de kvindelige sangskriveres tilstedeværelse blandt de ’grænsekrydsere’, som har vovet skridtet eller springet fra ”papirlyrikken” over til sanglyrikken, eller hvis trykte lyrik har vist sig at have talt sange, som kan slå an i højskolesammenhæng. Det gælder således fra 1980’erne Pia Tafdrup, Pia Juul og Ulrikka S. Gernes samt fra 1990’erne Naja Marie Aidt.

En optælling viser, at antallet af kvindelige forfattere er fordoblet i den nye udgave, mens antallet af kvindelige komponister er tredoblet. En tak mere bemærkelsesværdigt må det imidlertid kaldes, at nittende udgave rummer så mange sangbare tekster af kvinder, der først er trådt frem som forfattere i år 2000 eller senere. På salmesiden drejer det sig om Iben Krogsdal med hele ti numre, og blandt ”papirdigterne” om Ursula Andkjær Olsen (debut 2000, to sange, heriblandt en folkelig politisk ballade: ”Velfærdsdødedansen”), Dy Plambeck (debut 2005, tre sange), og Stine Pilgaard (romandebut i 2012, hele fire sange i den nye højskolesangbog).

Lad os i det følgende samle opmærksomheden om de tre sidstnævnte digtere og behandle en sang af hver. Vi benytter her en tilgang til teksterne, hvor vi ikke arbejder med en traditionel nærlæsende tekstanalyse, der fokuserer på teksternes interne og dybe betydningsdannelse, men forsøger at se på, hvordan tekster også danner betydning gennem det, de gør, og de alliancer, de indgår med andre tekster, med melodierne, med andre genrer og med sociale sammenhænge. Vores tilgang er inspireret af nye læsestrategier, der er sat til diskussion under begreber som ”interpretation as relating”, ”midlevel-reading” og ”surface-reading” af blandt andre Rita Felski, Heather Love og Stephen Best og Sharon Marcus. Deres tilgange er meget forskellige; men de taler alle for beskrivende litteraturanalyser og læsninger, der ser de relationer og tilknytninger, som tekster danner og formes af.

## Ursula Andkjær Olsen

Sidst i *Højskolesangbogen*s afsnit finder man som nr. 502, lige inden sektionen ”Historien” og derfor klos op ad Grundtvigs folkelige klassiker ”Bladet i bogen sig vender”, noget så overraskende som en moderne skillingsvise, her med fokus på et aktuelt socialt problem: Dersom man i Danmark modtager hjælp fra det offentlige i form af f.eks. dagpenge, fastsættes dens størrelse efter den samlede husstands indtægts- og formueforhold. Det betyder i praksis, at hvis en kvinde, der oppebærer socialhjælp, forelsker sig i en fyr og denne flytter ind i lejligheden, betragtes de af kommunen

som samboende, i hvert fald efter et vist stykke tid. Og herefter kan den offentlige ydelse til kvinden risikere at blive sat ned, uanset hvorledes parterne selv definerer deres indbyrdes forhold. Denne form for kontrolindgreb i privatlivet ses ganske tit og kaldes i folkemunde for 'dyneløfteri'.

Og om dyneløfteri handler Ursula Andkjær Olsens "Velfærdsdødedansen", som begynder således: "Der levede en pige i den københavnske by./ Hun var så flot som nogen, hendes bryster de var ny'./ Men pigen havde intet job, det var sgu ik' så godt./ Socialhjælp det var hendes lod, hun klarede det flot".

Anslaget er præcis som i en traditionel folkelig vise. Modus er raskt fortællende, tonen er både frisk og djærv. Som metrum er valgt folkelige knittelvers med fire tryk i hver linje og varierende antal tryksvage stavelser, og de fyndige enderim er parvis ordnet, så sangen er relativt nem at huske. Man ser for sig en gammeldags gårdsanger med trækharmonika, til hvem der oppe fra lejlighederne kastes honorar i form af mønter, pakket ind i avispapir, så de ikke gør ondt, hvis han tilfældigvis får dem i hovedet.

I de følgende strofer udvides billedet. Den unge kvinde har indtil flere børn, til hvem hun får tilskud, så regnskabet lige kan løbe rundt. Men hver anden fredag går hun i byen for at få lidt sjov, og på en bar en sommerdag møder hun en fyr, ifølge visen *en virkelig tyr*. Her begynder så dyneløfteriet, dog med behørig anvendelse af moderne overvågningsteknologi: "Kommunens folk de havde lært: socialhjælp er forbudt./ For folk som er i faste forhold, er socialhjælp slut./ De lurede på pigen og på hendes nye ven./ På facebook ku' man se, de sås igen og igen".

Set med det offentliges øjne er der "en mand i huset": Han kommer nemlig fast, "han køber mad og meget, meget mer'". Kommunen lukker kassen i, for "de var et ægte par./ Men pigen ville ikke bede fyren være far".

Her kunne visen muligvis slutte af med et udbrud af social indignation. Men Ursula Andkjær Olsen har i stedet valgt – at respektere visetraditionen:

> Så slog hun op. Han fatted aldrig, hvad der gik så galt.
> Og pigen græd i månedsvis, så hun til sidst blev kvalt.
> Da fyren hørte, hun var død, så gik han rent bersærk.
> Han skød kommunens hus i sænk. Det var et hæsligt værk.
> *Hey, kom an, de dansed' som en drøm.*
> *De ku' ikke klar' at træde velfærdsdødedansen.*

Dermed køres samfundskritikken ud i det hyperbolsk groteske. Og derved får *Højskolesangbogen* tre numre efter folkevisen "Bonden og elverpigen"

knyttet forbindelsen mellem traditionen og nutiden, i øvrigt i smuk harmoni med udvalgets ovennævnte kommissorium.

## Dy Plambeck

Balanceforholdet mellem tradition og nybrud ses underspillet til stede i Dy Plambecks adventssalme "Hold håbet op", oprindeligt (i 2015) skrevet til *Kirkesangbogen* og trykt i denne 2017. Digteren taler her om "en stilhed efter stemmerne, der var engang", og henviser dermed til forfædre og -mødre, til alle dem, der i tidligere tider er gået ind i vinterens mørke med deres forventning om lysets snarlige komme. Denne forventning er der mange smukke artikulationer af i *Den Danske Salmebog*; man kan f.eks. nævne "Vær velkommen, Herrens år", skabt tilbage i renæssancen, men fornyet af Grundtvig, og "Blomstre som en rosengård" med samme digters yndefuldt poetiske udlægning af Esajas' profeti om ørkenen, som skal blomstre (henholdsvis nr. 74 og 78 i salmebogen), eller Brorsons personlige og vel næsten intime, ydmyge Kristus-henvendelse "Hvorledes skal jeg møde/ og favne dig, min skat?/ Du skønne morgenrøde/ mod al min jammers nat!/ Min Jesus, sig, hvorledes/ mit arme hjerte skal/ opsmykkes og beredes/ dig til en brudesal" (2003-salmebogens nr. 86).

Manglen på opdateringer af repertoiret har dog været mærkbar netop i adventsmaterialet. Nittende udgaves udvalg af adventssalmer er forøget fra fem til otte. De nytilkomne er Grundtvigs "Skyerne gråner", der er hentet fra afsnittet "Tidlig vinter", som er nedlagt i nittende udgave, Iben Krogsdals "December: årets endeligt" (nr. 234) og Plambecks bidrag. I Krogsdals salme er teologien om det kommende nedtonet til fordel for et årstidsbillede af vinterkulden og de korte dage; tanken om den kommende julenat bryder lidt pludseligt igennem i teksten med den meget konkrete fødselsbemærkning om, at nu "er fostervandet gået"!

Dy Plambecks bidrag til fornyelsen af adventsafsnittet er en salme, hvis kerneord er 'tilstedekomst', altså selve inkarnationen. Den bibelske tanke om advent som venten på det kommende er her mere i forgrunden end hos Krogsdal. Hos Plambeck lyder det:

1. Hold håbet op og hold det udstrakt foran mig,
her er en fremtid, her er liv, han er på vej.
Se, snefnug ligner noder i en symfoni,
jeg ser på himlen over dét, jeg lever i.

*Hold håbet op.*
*Stjernen viser vej.*
*Hold håbet op.*
*Mørket skjuler sig.*
*Hold håbet op.*
*Hold det foran mig.*

2. Vi venter midt i verset i en adventssang,
en stilhed efter stemmerne, der var engang.
Den hænger tungt i luften her som efter storm,
urolig sitren førend verden får sin form.

*Hold håbet op …*

3. En julerose er en smuk men ydmyg blomst,
jeg tænker på et ord, det er: Tilstedekomst.
En glød i mørket, og jeg mærker glæden ved,
han er på vej, det er et lys af evighed.

*Hold håbet op …*

Forfatteren har udtalt, at hun, da hun skrev denne salme, så håbet for sit indre blik som et papskilt, der bliver holdt frem mod den syngende, men samtidig tænkte sig håbet som kommende indefra, i og med den på én gang individuelle og kollektive forventning, som der uroligt kredses om i både strofer og omkvæd (Plambeck 2017).

Følelsesmæssigt bæres salmen af en længsel efter lindring og et inderligt ønske om, at mørket må vige for lyset. Teologisk fastholdes den troende i venten, men en stadigt mere præciseret venten. *Bibelen* bliver ikke citeret, ikke direkte i hvert fald, men alligevel virker Plambecks tekst forkyndelsesmæssigt konsistent: ”her er en fremtid, her er liv, han er på vej”, som det hedder i første strofe, med en åben og klar formulering, som dukker op igen til slut: ”han er på vej, der er et lys af evighed”. Føj til denne beskrivelse en for salmegenren helt afgørende pronominel inklusion (som defineret i Skyum-Nielsen 2014), og vi har en gangbar fornyelse af adventens sangmateriale, flot hjulpet på vej af højskolelærer og komponist Marianne Søgaards vuggende melodi med kvintspring i strofen og sekstspring i omkvædet, hvilket resulterer i en yderst sangbar salme med plads til både et mediterende ’jeg’ og et fælles, forventningsfuldt ’vi’.

## Stine Pilgaard

Mere sammensatte virker genrerelationerne i nr. 486, Stine Pilgaards "Fortabt er jeg stadig", en af de sidste sange i det afsnit, som kommer umiddelbart før folkeviser og ballader, i den sektion, som handler om kærlighed:

1. Vi mødtes i sne
forblændet af ungdom og uden at se
et virvar af jubel og nysgerrighed
vi mødtes i sproget, et hemmeligt sted
og der går vi hen
igen og igen.

2. Igen og igen
og tonerne blev til et langstrakt refræn
et plot, en fortælling, en popmelodi
godnatsange brudt af sirenernes skrig
vi følte os som
en luftløs ballon.

3. En luftløs ballon
en endeløs sætning, helt kæntret og tom
jeg hjemsøges tit af idéer om flugt
men latteren tegner dit ansigt så smukt
du strækker din krop
mens solen står op.

4. Mens solen står op,
så brygger vi kaffe og drikker en kop
og når vi blir fanget i hverdagens støj
så ruller vi øjne og deler en smøg
så strander vi der
hvor ømheden er.

5. Hvor ømheden er
marcherer vi tappert med velviljens hær
en kærlighed tyndslidt og helt desperat
kun båret af løfterne, stålsat og klart
et dirrende nu
mit søvnige du.

6. Mit søvnige du
mit drama er langt, min fornuft er itu
og når jeg blir bange og når jeg blir vred
så sænk mine skibe og skænk mig din fred
jeg øjner en kyst
og snart blir det lyst.

7. Og snart blir det lyst
så tag mig for givet, det virker så tyst
fortabt er jeg stadig trods årenes gang
og synger med tak denne kærlighedssang
fordi det sku' ske
vi mødtes i sne.

Forfatteren skrev sangen d. 11. oktober 2018 som en fødselsdagsgave til sin kæreste (Aabenhus og Moesbøl 2020) og lod den senere indgå i romanen *Meter i sekundet* (2020), som sideløbende med selve handlingen, tilfældigvis henlagt til en dansk folkehøjskole (!), rummer brevkassespørgsmål og livskloge svar, samt ni sange, én i hver del. Men alt imens romanen blev udgivet, anmeldt og solgt i mange oplag, vandrede sangen altså lige så stille ind i "alle danske sangbøgers moder".

Og hvorfor nu det? Formentlig fordi den så smukt beskriver kærlighed som et på én gang helt enkelt og forfærdelig kompliceret foretagende, og fordi den så suverænt punkterer udbredte forestillinger om kærlighed som en slags gensidig aftale eller kontrakt. Der tales så tit om, at man i kærlighed ikke må tage hinanden for givet, men heroverfor siger digtets jeg "så tag mig for givet", idet betydningen skifter og bliver dobbelt: "Tag mig for givet" kan læses som "Opfat mig som en konkret realitet", og samtidig kan udtrykket forstås eksistentielt eller sågar religiøst: "Modtag mig som skænket". Tilsvarende indsigtsfuld er sangen i sin beskrivelse af hengivelsen. Når der i sjette strofe står: "og når jeg blir bange og når jeg bliver vred/ så sænk mine skibe og skænk mig din fred", spilles der jo på en relativt uskyldig leg (at sænke slagsskibe); men legen er samtidig blodig alvor, og denne dobbelthed markeres ved, at *sænk* og *skænk* lydligt står så tæt ved hinanden!

Endvidere udviser sangen klogskab ved på én gang at hylde og problematisere de gentagelser, som uundgåeligt indfinder sig i et samliv, og som både skaber tryghed og kan få parterne til at hjemsøges af "idéer om flugt". Hverdagens rutiner beskrives i strofe fire først som slemt trivielle, men lige efter også som stedet, "hvor ømheden er".

Det påstås sædvanligvis, at kærlighed gør blind. Heraf udleder mange, at vi kan tage så grusomt fejl og bør tage os i agt. Stine Pilgaard indrømmer i første strofe, at digtets jeg og du var "forblændede", da de mødtes, men tildeler så netop det uoverskuelige berettiget plads: "et virvar af jubel og nysgerrighed" samt "en endeløs sætning, helt kæntret og tom" (henholdsvis første og anden strofe).

Netop den endeløse sætning bør desuden foranledige læseren til at hæfte sig ved sangens sproglige bevidsthed, at kærlighed består af og udfolder sig gennem ytringer. De elskende "mødtes i sproget", og hvad de siden har oplevet, har haft episke og lyriske former: "et plot, en fortælling, en popmelodi/ godnatsange brudt af sirenernes skrig", ja, forholdet mellem dem har tilmed udgjort et "drama". Tilsammen danner de mange forskelligartede ytringer netop den "kærlighedssang", som vi lige nu synger.

Og hvordan er så denne beskaffenhed, rent lyrik-teknisk? Jo, dens bærende greb er *epanastrofe*, altså det, at sidste verslinje i hver strofe gentages som optakt til den følgende strofe. Det er denne komposition, Brorson anvender i sin posthumt udgivne salme "Her vil ties, her vil bies" (1765, *Den Danske Salmebog* nr. 557), men det umiddelbare formmæssige forlæg for Stine Pilgaards digt var nu Lisbeth Smedegaard Andersens "Du fødtes på jord" (DDS nr. 69), hvis tre første strofer lyder således:

Du fødtes på jord
og lå som et spædbarn i favn hos din mor.
Du leged, du voksed, du lo, og du græd;
hvor vi end skal være, dér følger du med
som livsglæden bag
hver gudskabte dag.

Hver gudskabte dag
blev levet af dig til vor Herres behag.
Hvor vi ser en tigger, der er til besvær,
dér rækker du gudsbarnet menneskeværd
– det daglige brød
fra fødsel til død.

Fra fødsel til død,
dér færdes vi sikkert på ordet, der lød
da kvinderne, tynget af sorg og fortræd
fandt hvidklædte engle i gravmørkets sted.
Din død var en dåb
til tro og til håb.

En dåbssalme eller en Kristussalme? Vel mest det sidste, og dog begge dele. Men under alle omstændigheder jo en henvendelse fra den enkelte kirkegænger til Gud (jf. analysen af Smedegaard Andersens tekst i Skyum-Nielsen 2015).

Hos Stine Pilgaard er tiltalen blot skiftet, så den gælder det elskede 'du'. Hvad hun imidlertid har bevaret, er salmens inklusive eller pronominale præg, dette at enhver eller i hvert fald langt, langt de fleste vil kunne gøre digtets ord til sine, fordi teksten ikke rummer private og specifikke referencer. Såvel den lutherske salme som den hengivne kærlighedshymne vil nå os dér, hvor vi er, enten i gudstjenestens eller i det folkelige mødes åbne sammenhæng.

Hvad melodien angår, angives i romanen *Meter i sekundet* samme musik som i salmeforlægget, altså den fra 1987, af Erik Haumann, som dengang var organist ved den sognekirke i Aarhus, hvor Lisbeth Smedegaard Andersen var præst. "Vi mødtes i sne" havde således fra begyndelsen lignende status af *omfunktionering* som Joe Hills socialistiske kampsange, skrevet på de kristne vækkelsessanges toner, eller de af Bellmans tekster, som blev digtet til eksisterende kirkelig melodi. Først med Katrine Muff Enevoldsens nyskrevne komposition fra 2018 blev Stine Pilgaards digt til den sang, som siden er slået an folkeligt, og som fungerer så glimrende. Ligesom teksten bremser melodien nemlig op i hver strofes to sidste kortere linjer, der med en rytmisk gentaget, men tonemæssigt let løftet sekvens ("og der går vi hen" – "igen og igen") får hele forløbet til at slutte med en C-dur, der så som dominant i F-dur leder sangen videre til næste vers i det overordnede cykliske forløb.

## Nye landskaber

Det cykliske forløb i Pilgaards kærlighedssang ser vi også i natur- og landskabsmetaforikken, som går i andre retninger end mange kærlighedssange, hvor forår og sommer er de mest yndede årstider. Hos Pilgaard er de elskende i en vinterverden, en hvid og blank verden, som de sammen kan "beskrive". Sætningerne imellem dem kan "kæntre"; men i metaforforløbet om deres møder dukker både solopgang, kystlinje og stranding op. Der er ikke tale om et cyklisk årstidsforløb, men om et forløb mellem kulde og varme og med en stadig genkomst af sprogets hemmelige sted: kærlighedens ord. Og kærligheden næres af de elskendes evne til at bryde igennem klicheer, lukke luften ud af balloner, og skabe "et dirrende nu".

I forbindelse med attende udgave af *Højskolesangbogen* diskuterede litteraten Peer E. Sørensen i artiklen "Nogle bemærkninger om konstruk-

tionen af det danske landskab" (2006-2007) *Højskolesangbogen*s natur- og landskabsbilleder. Han gør her rede for billedernes lange tradition, der har sine rødder i antikkens forestillinger om ideallandskabet. Det er hans pointe, at sangene er præget af en nationalromantisk tradition, der gør landskab og natur til steder for glemsel, meditation og fred, hvor de mange tab og nederlag, Danmark oplevede i 1800-tallet, træder i baggrunden. Peer E. Sørensen ser nationalsangen, Oehlenschlägers "Der er et yndigt land", som inkarnationen af brugen af natur og landskab som en national forsoning, der stadig præger mange sange i *Højskolesangbogen*. Han hæfter sig ved, at "Der er et yndigt land" stort set er uden konkrete beskrivelser. Sangen er bygget op over en tautologisk retorik om "brede bøge", "salten Østerstrand" og "ædle kvinder, skønne mø'r/ og mænd og raske svende", der gør landskabet fortroligt; alting ligner altid helt sig selv. Han fremhæver også, at landskabs- og naturbillederne i begyndelsen af det 20. århundrede under indtryk af det folkelige gennembruds digtere, der havde tæt tilknytning til landbrugslandet, yderligere tilføres en vækstdimension. Landskabet fremtræder nu som et nationalt og frodigt rum med smukke bølgende landskabslinjer; naturuniverset understreger en fortolkning af Danmark som et lille, fredeligt land, der dog har en egen ret over for store naboer. Landskabet er at betragte som en human kategori (140).

Konstruktionen af det nationale landskab, der gør naturen, ja, hele landet fortroligt og fredeligt gennem tautologier og besjælinger, fremhæver et slægtskab mellem menneske og natur, hvor mennesket underlægger sig naturen og bruger den til sine gavnlige formål. Landskabssangene er hyldestsange. Det gælder også Thøger Larsens elskede sommersange, som "Danmark nu blunder den lyse nat". "En mandlig aktivitet og karsk gavmildhed" (139) gennemtrænger ifølge Peer E. Sørensen Thøger Larsens univers.

Næsten samtidig med Thøger Larsens sommersange digtede Johannes V. Jensen sin Danmarkssang "Hvor smiler fager den danske Kyst" i anledning af et stævne i 1925 for dansk-amerikanske udvandrere. Om denne tekst gætter Jan Rosiek i sin bog *Danmark, Gurre, stranden. Steder i dansk litteratur* (2015), at den meget vel kan "vise sig at være det sidste æstetisk tilfredsstillende digt, der binder natur, historie, individ og folk harmonisk sammen som bærende elementer i en national enhed" (69). Traditionens ophør forklares dels historisk med, at landet blev mindre og ændredes fra landbrugs- til industriland, dels angives modernismens sejr som årsag til, at digterne efter 1925 gennemgående stillede sig kritisk til forestillingen om nationen og hellere hudflettede landet end at hylde det. Men spørgsmålet er, om udviklingen så entydigt følger én bestemt ideologisk og litterær logik. *Højskolesangbogen* viser i nittende udgave tendenser til at bibeholde naturen som motivverden, men samtidig adskille den fra forestillingen om

nationen. Det ser i de nyere tekster ud til, at man godt kan elske landet uden at ende i tidligere tiders harmoniserende fædrelandsforestilling.

Er landskabet, kan vi spørge, stadig tendentielt et frodigt og fortroligt nationalt rum i nittende udgaves nye sange? Mange af de gammelkendte sange er i hvert fald bibeholdt, så velkendte landskabsbilleder af det yndige, frodige land er intakte. Man finder imidlertid også sange, der anfægter landbrugets brug af naturen. Jens Smærup Sørensens "Jeg ejer både mark og eng" (1984, optaget i attende udgave, nr. 125) er et kritisk portrætdigt af en landmand, der hader alt "miljøpræk" og "fredning" og glad og gerne forgifter sine marker, forurener grundvandet og maksimerer køernes ydeevne; alligevel elsker han sine kalve, kornets skær og lærkesangen, som han stadig kan høre.

Ser man nærmere på nogle af de nye sange i nittende udgave, får man et indtryk af nye impulser. Stine Pilgaards årstidssange er faktisk eksempler på, at noget nyt melder sig. Pilgaard har fået tre årstidssange optaget i nittende udgave: "Januar puster sin rastløse vilje" (266), "Forårssang uden håb" (293), "Sommersang uden sol" (341).

Titlerne giver umiddelbart indtryk af, at man ikke skal forvente sig en fuldstændig traditionel natursymbolik. Forårssangen er uden håb, sommersangen uden sol, og i vintersangen er januar "træt" og hjemsøgt af sommerspøgelser. Besjælingen er et gennemført retorisk greb i Pilgaards sange; men den tjener egentlig ikke til at fortroliggøre naturverdenen og landskabet, snarere til at få naturen til at spille foruroligende sammen med jeg'ets ofte splittede og tvetydige følelser. Der er ikke tale om, at naturen på en traditionel facon spejler jeg'ets følelsesliv. Vi har at gøre med en relation, hvor menneske og landskab er flettet ind i hinanden. I vintersangen er januar udstyret med rastløshed, splittelse, handsker og pustende ånde. Sammenfletningen ses allerede i starten af sangen og når et højdepunkt i strofe tre:

> Januar holder en handske i hånden,
> trækker vejret så dybt og træt.
> Røgringe danser i menneskeånden
> som en uvirkelig cigaret.
> Vi hoster, vi nyser, vi har så ondt
> mens sommerens genfærd går rastløst rundt

Januar har overtaget jeg'et og er krøbet ind under hud og handske, eller jeg'et har overtaget januar og sender sin frostånde som røgringe ind i måneden som en kur mod træthed. Men det er menneske-vi'et, der hoster og nyser og har ondt og må leve i en landskabets genfærdsverden. Til

slut er det dog årstiden og landskabet, der vikler sig ud af jeg'et og lader blomsterne vågne "i smeltet sne".

I forårssangen er jeg'et og årstiden og landskabet med villaveje, haver og kirkeklokker også flettet sammen. Jeg'ets følelser af sorg, vrede og ensomhed kommer hende i møde i landskabet. Vintergækken varsler ikke om forårets komme, men om dødens realitet, natten er helt alene, nattergalen slår ikke sine skønne triller, nej, den galer, og dens toner må derfor rime på tårernes kanaler. Den kærlighedsfred, som jeg'et rummer, er åbenbart hjemløs, kan ikke trænge igennem hverken til jeg'et selv eller til landskabet. Sangen munder ud i et "håbløst håb" og forestillingen om "en uundgåelig sommer". Det lyder faretruende for både jeg'et og naturen og leder tanken hen på T.S. Eliots modernistiske digt, *The Waste Land* (1922), hvor april skildres som den grusomste måned der driver syrener frem af død jord (Eliot 1968, 1781).

I Pilgaard "Sommersang uden sol" (nr. 341) er stemningen ikke gladere. Jeg'et ligger på langs, mens hendes ungdom går forbi. Placeringen er karakteristisk nok både billedlig og konkret: Jeg ligger på "dydens smalle sti" i blødt græs, der kildrer og altså dermed udfordrer dyden. Landskabet og dyrene viser sig at være temmelig overbærende og udeltagende i forhold til jeg'et. Smådyr marcherer rundt på hende og spiser uhæmmet af den hvide krop. De "stiller sulten med oblater/ som en synder der gi'r op". De gider ikke nogen syndsforladelse; de vil bare mætte sig. Fiskeørnen ser med foragt på jeg'et, og de lyse nætter er fulde af løgn. Mens Sankt Hans-bålene ellers plejer at kalde "ungdom til dans", som Holger Drachmann skrev i sin "Midsommervise" (335a), minder bålene jeg'et om de kærester (flammer!), hun har sagt farvel til. Til slut ender jeg'et som et af de "hvileløse hjerter", der hænger på "de lyse nætters krog". Det ligner nærmest en hængning, selv om der er drømme midt i "virkelighedens sorg".

Pilgaards årstidssange rusker op i forventninger til højskolesangens forårs- og sommersymbolik og skaber en ny vekselvirkning imellem landskab og menneske. Her spejler mennesket ikke længere sine egne indre tilstande i en evigt skøn og dyb natur eller beskriver sin egen produktive omskabelse af naturen til et frodigt landskab. Menneske og natur er simpelt hen flettet sammen og betinger uløseligt hinanden.

Man finder forskellige opbrud fra et velkendt naturunivers i enkelte andre af de nye årstidssange fra nittende udgave. Ursula Andkjær Olsens "De blå og grønne nætter " (596 a og 596 b), der er skrevet til Maraton-sang i Vartov i 2011, bruger naturuniverset nærmest rituelt til at rejse en brændende elverhøj i sproget, hvor landskabet døbes i ild, og landet kaldes frem i blå og grønne farver. Dy Plambeck holder sig i højere grad til en kendt naturmetaforik i et af sine bidrag, "De unges sang", skrevet til Ry

Højskole i 2017 (224). Her forbindes vinden, havet, regnen og træet i en fin komposition med en menneskelig frihedslængsel. Naturen bruges også som velkendt spejling af det menneskelige i sange af Margrethe Vestager og Georg Metz, der er kommet med i nittende udgave. Margrethe Vestager sammenligner i "Solhverv" (nr. 170, 2015) dette at møde verden åbent med at bære et evigt solhverv i sit sind, mens Georg Metz i sin sang "Efterår" (369, 2016) opfordrer den syngende til at se på efterårsverdenen og opleve dens afskedssymbolik.

Selv om naturen i de nye eller forholdsvis nye i *Højskolesangbogen* optagne sange om årstider og landskab beskrives og besynges løsrevet fra det nationale, bliver natur stadig anvendt til at indlejre menneskelivet i hele den verden, der omgiver os, og som findes på præmisser, vi ikke har skabt.

## Afslutning

Den nittende udgave af *Højskolesangbogen* har med sine 151 nye, men ikke nødvendigvis nyskrevne sange leveret godt stof til en samtid, der ser ud til at sætte pris på at synge, og hvor fællessangen erobrer stadigt nye medier. Tusindvis af mennesker har således meldt sig ind på Facebook-sider med og om fællessang i løbet af 2020. Den nittende udgave har som vanligt i sangbogens historie skabt debat om hvad, der er kommet med, og hvad der er udeladt. En af de mest bemærkelsesværdige fornyelser er, at der er kommet adskillige sange med af kvinder med forfatterdebut i 2000 eller senere. Udvalget har rettet op på en skævhed både når det gælder køn, og når det gælder nye sange. Vi har set nærmere på nogle af kvindernes sange og vil fremhæve, at de opviser en traditionsbevidsthed og en evne til at forny traditionen. Det hører med til genren, kan man hævde. En højskolesang må i et vist mål forholde sig til sangtraditionen, hvis den skal fungere og kunne bruges. Men traditionsbevidstheden og traditionsbrugen hænger også sammen med en tendens i den nyere litteratur til at gå i dialog med de litterære traditioner. Det gælder ikke kun de tre forfattere, vi har fokuseret på. Det er en generel tendens, men de tre forfattere er gode eksempler på, at traditionen er en levende realitet i den nye litteratur. Ursula Andkjær Olsen bringer overalt i sit forfatterskab litterære traditioner i spil, hvad enten det er Jyske Lov, børnerim og remser eller Marcel Proust. Dy Plambecks værker er i en forsat samtale med både Klaus Rifbjergs og Dan Turèlls kunstneriske universer, og hos Stine Pilgaard er eksempelvis Tove Ditlevsens og Inger Christensens ordkunst en stærk klangbund.

Nittende udgave af *Højskolesangbogen* er én lille vægtig bog, der viser, at også det 21. århundrede har frembragt stor og måske langtidsholdbar sangbar poesi, der kan bruges, hvor mennesker mødes, videbegærlige eller blot sultne efter fest og samvær. *Højskolesangbogen* er tillige en udfordring af litteraturhistorien både med sin inklusion af en række kvindelige forfattere og med de interne netværk, den lader teksterne danne. *Højskolesangbogen* har videreført sin egen tradition for rummelighed og bredde, ikke at forveksle med konturløshed.

## Litteratur


Aabenhus, Jørgen og Moesbøl, Jesper. 2020. "Fortabt er jeg stadig." https://www.hojskolesangbogen.dk/om-sangbogen/historier-om-sangene/e-g/fortabt-er-jeg-stadig/

Andersen, Lisbeth Smedegaard. 1984/ 1996. "Du fødtes på jord". I *Den Danske Salmebog*, nr. 69. https://dendanskesalmebogonline.dk/salme/69.

Bak, Karl. 1977. *Højskolesangbogens historie. Et bidrag til den grundtvigske folkehøjskoles historie*. Odense: Gyldendalske Boghandel/ Nordisk Forlag.

Best, Stephen og Marcus, Sharon. 2009. " Surface Reading. An introduction", *Representations*, vol 108, nr. 1, 1-21.

Carlsen, Jørgen. 2020. "Kampen om den nye højskolesangbog." *Politiken*, 12. november, 2020. https://politiken.dk/debat/kroniken/art7992025/%C2%BB-Vi-har-undervejs-v%C3%A6ret-udsat-for-to-markante-episoder.-Lad-os-bare-kalde-dem-to-vejsidebomber%C2%AB

Dam-Jensen, Elsemarie. 2020. "Sange og sangtradition i Sønderjylland – med særlig vægt på Genforeningstiden." Sange og sangtradition i Sønderjylland – med særlig vægt på Genforeningstiden.

Eliot. T.S. 1968. "The Waste Land." I *The Norton Anthology of English Literature*, redigeret af M.H. Abrams m.fl. 1781-1997. New York: W.W. Norton & Company. Inc.

Felski, Rita. 2015. *Limits of Critique*, Chicago: Chicago University Press.

Felski, Rita. 2020. *Hooked. Art and Attachment*, Chicago: Chicago University Press.

Grundtvig, N.F.S. 1840/2013. *Bøn og Begreb om en dansk Høiskole i Soer*, ved Henrik Yde. Aarhus: Grundtvig Centeret ved Aarhus Universitet.

Grundtvig, N.F.S. 1889. "Om Indretningen af Sorø Academi til en Folkelig Høiskole." *Danskeren, Tidsskrift for Land og By*, bd. I: 276-284.

Hostrup, C. 1872. "Folkehöjskolen". *Sange og Digte fra tredive År*, 321-323. København: F. H. Eibes Forlag, 321-323.

*Højskolesangbogen. Alle udgaver*. https://www.hojskolesangbogen.dk/om-sangbogen/historie-om-bogen/alle-udgaver/

*Højskolesangbogen. Om Pia Juuls "Hver dag en ny dag"*. https://www.hojskolesangbogen.dk/om-sangbogen/historier-om-sangene/h-i/hver-dag-en-ny-dag/

*Højskolesangbogen. Syttende udgave*. 1989.

*Højskolesangbogen. Attende udgave*. 2011. Aarhus: FFD Forlag.

*Højskolesangbogen. Nittende udgave*. 2020. Holland: Forlaget Højskolerne.

Koda. 2016."Nordika – Nordens nye kendingsmelodi". 29. november, 2016. https://www.koda.dk/om-koda/nyheder/nordika-nordens-nye-kendingsmelodi.

Love, Heather. 2010. "Close but not Deep: Literary Ethics and the Descriptive Turn." *New Literary History*, vol, 431, nr. 2, 371-39.

Petersen, Henrik. 2020. "Censur af Sønderjyllands nationalsang 100 år efter." *Jydske Vestkysten*, 12. februar 2020. https://jv.dk/artikel/censur-af-s%C3%B8nderjyllands-nationalsang-100-%C3%A5r-efter

Plambeck, Dy. 2017. "Salmer taler til sjælen". *Kristeligt Dagblad*, 27. maj 2017. https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/salmer-taler-til-sjaelen.

Polack, Liva. 2020. "*Højskolesangbogen* rammer bestsellerliste for første gang". *Kristeligt Dagblad*, 31. marts, 2020. https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/hoejskolesangbog-rammer-bestsellerliste-foerste-gang

Polack, Liva. 2020b. "Seere strømmer til DR's fællessangs-programmer". *Kristeligt Dagblad*, 8. april 2020. https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/seere-stroemmer-til-drs-faellessangsprogrammer

Ritzau. 2020. "Omstridt højskolesangbog er populær: 75.000 solgt på fem dage", *Jyllands-Posten*, 18. november 2020. https://jyllands-posten.dk/kultur/ECE12569570/omstridt-hoejskolesangbog-er-populaer-75000-solgt-paa-fem-dage/.

Ritzau. 2020b. "Ramadan-sang kommer med i ny Højskolesangbog", *Berlingske Tidende*, 6. november 2020. https://www.berlingske.dk/kultur/ramadan-sang-kommer-med-i-ny-hoejskolesangbog.

Rosiek, Jan. 2015. *Danmark, Gurre, stranden. Steder i dansk litteratur.* København: UPress.

Skovsted, Morten og Lindgren, Erling. U.å. "Hold håbet op". *Højskolesangbogen*. https://www.hojskolesangbogen.dk/om-sangbogen/historier-om-sangene/h-i/hold-haabet-op/

Straarup, Mike. 2020. " Konservativt menighedsrådsmedlem: Optagelse af Ramadan-sang er helt i tråd med traditionerne". *Altinget*, 12. november 2020. https://www.altinget.dk/artikel/konservativt-menighedsraadsmedlem-optagelse-af-ramadan-sang-er-helt-i-traad-med-traditionerne.

Skyum-Nielsen, Erik. 2014. ”Salmen som genre”. I: *Salmesang: Grundbog i hymnologi*, redigeret af P. Balslev-Clausen og H. Raun Iversen. 15-26. København: Det Kgl. Vajsenhus’ Forlag.

Skyum-Nielsen, Erik. 2015. ”Salmen som smertens- og hjertebarn”. I: *Kredsen* nr. 1, 45- årgang. 7-11.

Sørensen, Peer E. 2006-07. ”Nogle bemærkninger om konstruktionen af det danske landskab”. I *Vartovbogen 2006-07*, redigeret af Jørgen Carlsen m.fl., 123-145. Esbjerg: Forlaget Vartov.

Winter, Tine Maria. 2018. ”Højskolesang førte til krænkelsessag på Handelshøjskolen i København”. *Kristeligt Dagblad*, 18. december.